Gilbert Keith Chesterton

Večný človek

Postoj Media, s. r. o., 2020

preklad: **Eva Baloghová**

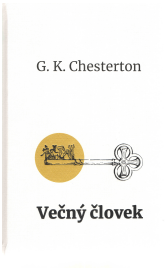

- 27

  Všimol som si, že ak dáte slovo *God* (angl. Boh) do tej istej vety so slovom *dog* (angl. pes), tieto krátke a hranaté slová pôsobia na ľudí ako výstrely z pištole. Pritom pre ľudí vôbec nie je dôležité, či ste povedali *God made the dog* (Boh stvoril psa) alebo *the dog made God* (pes stvoril Boha); také niečo je pre nich len jedna z mnohých zbytočných a nekonečných teologických dišpút. Keď však začnete vetu dlhým slovom, napríklad slovom *evolúcia*, zvyšok sa už neškodne prekotúľa.

- 30

  (…) Čím viac sa na človeka pozeráme ako na zviera, tým menej sa nám zdá byť zvieraťom.

- 32

  Starí epickí básnici (…) vedeli, ako rozprávať príbeh. Možno to bol zveličený príbeh, ale nikdy to nebol zvrátený príbeh; nikdy to nebol príbeh dokrivený tak, aby pasoval do teórií a filozofií vymyslených tisícročia potom.

- 52

  (…) Ak budú vedci v budúcnosti takí, ako sú dnes, budú z (…) jaskynných nápisov dvadsiateho storočia vedieť vydedukovať nesmierne množstvo veľmi živých a zaujímavých detailov.

  Ak sa aspoň trochu vyznám v tejto fajte odborníkov a ak ich synovia zdedia aspoň niečo z plnokrvného sebavedomia svojich otcov, budú vedieť z iniciálok dvoch prepletených A na stene Modrej jaskyne, ktoré po sebe zanechali ʼArry a ʼArriet, vyčítať fascinujúce veci o nás a našom období. Už len z týchto písmen budú vedieť, že 1) keďže sú písmená hrubo vyškrabané tupým vreckovým nožom, dvadsiate storočie nemalo žiadne jemné rezbárske nástroje, a teda nepozna¬lo umenie sochárstva; 2) keďže ide o veľké písmená, naša civilizácia ešte neobjavila malé písmená ani nič, čo by sa podobalo písanému písmu; 3) pretože v niektorých prípadoch dve písmená stoja vedľa seba a nedajú sa prečítať, náš jazyk bol možno príbuzný waleštine alebo ešte pravdepodobnejšie ranému semitskému typu, ktorý ignoroval samohlásky; 4) keďže iniciály ʼArryho a ʼArriet nevykazujú nijaké konkrétne známky toho, že ide o náboženské symboly, naša civilizácia nemala žiadne náboženstvo.

- 66

  (…) Despotizmus môže byť vývinovým štádiom, dokonca neskorým štádiom a často posledným štádiom spoločností, ktoré boli kedysi vysoko demokratické. Despotizmus by sme takmer mohli definovať ako unavenú demokraciu.

- 71

(…) Barbarizmus a civilizácia na tomto svete vždy nažívali bok po boku, pričom civilizácia sa niekedy šírila a absorbovala barbarov, inokedy zas prehnila až do relatívneho barbarstva; a takmer vo všetkých prípadoch mala isté myšlienky a inštitúcie v prepracovanejšej forme, než v akej sa tieto isté myšlienky a inštitúcie nachádzali u barbarov: napríklad vládu alebo spoločenskú autoritu, formy umenia (najmä dekoratívneho umenia), mystériá a tabu rôznych druhov (obzvlášť vo veci pohlaví a sexu) a nejakú formu (…) náboženstva.

- 72

Z umenia heraldiky vyplýva, že pre normálne ľudstvo sú nesmierne dôležité dve veci: individualita a spolupráca. Od týchto dvoch vecí závisia všetky roľnícke spoločenstvá a národy, ktoré sú naozaj slobodné. Heraldický symbol znamená nezávislosť; obraz zvolený obrazotvornosťou, aby vyjadroval individualitu. Fenomén heraldiky znamená vzájomnú prepojenosť, čiže dohodu medzi jednotlivými skupinami, na základe ktorej rozumejú rozdielnym obrazom a uznávajú ich. Máme tu teda presne ten kompromis spolupráce medzi slobodnými rodinami alebo spoločenstvami, ktorý je tým najnormálnejším spôsobom života pre ľudstvo a je obzvlášť badateľný tam, kde ľudia vlastnia svoju vlastnú zem a žijú z nej. (…)

- 75

Je všeobecne uznávaným faktom, že za väčšinu vedy vďačíme kňazom. Moderných autorov ako pán Wells by sme sotva mohli obviniť z akejkoľvek sympatie či slabosti pre pontifikálnu hierarchiu; ale ešte aj oni sa zhodujú na tom, že pohanské kňazstvá prispeli väčšinovým dielom k rozvoju starovekých umení a vied. len medzi menej vzdelanými z týchto osvietených autorov sa zvyklo hovoriť, že kňazi vo všetkých vekoch prekážali pokroku; a jeden politik mi pri jednej verejnej diskusii povedal, že sa vzpieram moderným reformám presne tak, ako sa staroveký kňaz pravdepodobne vzpieral vynálezu kolesa. V odpovedi som poukázal na oveľa vyššiu pravdepodobnosť, že staroveký kňaz spomínané koleso vynašiel.

- 78

Babylon k nám hovorí niečím, čo nazývame klinové písmo; oným zvláštnym a strohým trojuholníkovým symbolizmom, ktorý je akoby protikladom farbistej a poetickej abecedy Egypta. Akokoľvek rigidné sa nám javí egyptské umenie, vždy je v ňom čosi odlišné od babylonského ducha, ktorý bol príliš rigidný, aby vôbec nejaké umenie mal. V egyptskom umení je ešte vždy akási živá ladnosť línií lotosových kvetov a čosi zo svižnosti šípov a vtákov. Asi je v ňom aj čosi zo živého vlnenia rieky, čo nás núti pri rozprávaní o haditosti starého Nílu takmer nadobudnúť dojem, že Níl *je* had. Naopak, Babylon bol skôr civilizáciou diagramov než kresieb.

- 90

(…) [V Iliade,] v tomto jednom veľkom básnickom zjavení zo staroveku je (…) prvok, ktorý má veľkú ľudskú dôležitosť a ktorému sa podľa mňa ani zďaleka nedostalo toľko historickej pozornosti, ako zasluhuje. Básnik tú báseň zložil prekvapujúco tak, aby sympatie čitateľov boli na strane porazeného, a nie na strane víťaza. A práve tento nový sentiment vekmi naberá v básnickej tradícii na intenzite, pričom pôvodné poetické ideály ustupujú do úzadia. Achil mal v pohanských dobách status istého druhu poloboha; ale časo sa totálne vytráca. Zato Hektor vekmi rastie a je to jeho meno, neskôr nesie jeden z rytierov Okrúhleho stola, a je to jeho meč, ktorý legenda vkladá do ruky Rolandovi, ktorý sa oháňa zbraňou porazeného Hektora v konečnej záhube a sláve svojej vlastnej porážky. To meno vlastne predvída všetky porážky, cez ktoré naše plemen a náboženstvo bude musieť prejsť; predvída vzkriesenie zo stovk porážok, ktoré je jeho triumfom.

- 107

(…) Dnes sa považuje za liberálne a osvietenecké povedať, že boh cudzinca je pravdepodobne rovnako dobrý ako ten náš; a mnohí starovekí pohania sa nepochybne cítili veľmi liberálni a osvietení, keď sa dohodli, že k bohom mesta či rodinného krbu pridajú nejakého toho neskrotného a fantastického Dionýza zostupujúceho z hôr alebo strapatého a vidieckeho Pana zakrádajúceho sa z lesa. S týmito „vyššími“ ideami však stratili presne tú najvyššiu ideu zo všetkých. Je to idea otcovstva, ktoré zjednocuje celý svet.

Na druhej strane, staromódnejší a menej liberálni pohania, ktorí sa zubami-nechtami držali svojich osamelých sôch a svojich nemenných posvätných mien, boli nepochybne považovaní za nevzdelaných a zaostalých, ale práve títo poverčiví zadubenci si uchovali čosi, čo sa oveľa viac podobá onej prvotnej kozmickej sile, ako si ju dnes prestavuje filozofia, alebo dokonca ako si ju predstavuje veda. (…)

- 108

  (…) Jedna veľmi dôležitá črta (…) [židovského] Boha bola, že jeho tvár nemala žiadne črty.

- 109

  Čím viac chápeme (…) staroveké pohanské podmienky, ktoré sprevádzali formovanie kultúry opravdivej monoteistickej Viery, tým reálnejšiu, ba realistickejšiu úctu budeme mať k prorokom Izraela. Zatiaľ čo celý svet sa rozpúšťal do tejto masy pomiešanej mytológie, práve tento Boh odmietal prestať byť niečím, čo dnešní kritici nazývajú kmeňovým a obmedzeným, a práve tým zachoval primárne náboženstvo ľudstva. Zostal výhradne kmeňový, a tým univerzálny. Zostal obmedzený, a tým vesmírny.

- 110

  Židia mali jeden z obrovských uholných kameňov sveta – mali Knihu Jób. Táto kniha sa môže merať s Iliadou a gréckymi tragédiami; a dokonca v ešte väčšej miere než ony už v tej dobe predstavovala stret i rozdelenie poézie a filozofie. Pri jej čítaní je skutočne povznášajúce sledovať, ako sú tí dvaja veční blázni – optimista a pesimista – zničení už na úsvite vekov. Táto kniha navyše skutočne zdokonaľuje pohanskú tragickú ironiu práve tým, že je monoteistická, a teda oveľa mystickejšia. Kniha Jób vlastne zaryto odpovedá na záhadu záhadou. Jób je postavený pred hádanky; ale odchádza potešený. Tu sme naozaj svedkami niečoho, čo hovorí s autoritou: s takou veľkou autoritou, ktorá na zvolanie pochybujúceho „Ale ja nerozumiem!“ môže pokojne odpovedať „Áno, nerozumieš.“. A keď to povie tá najväčšia autorita, v srdci človeka sa odrazu rozhorí nádej; nádej a pocit, že je tu niečo, čomu by stálo za to rozumieť.

- 112

  (…) Úslovie (…) z istej hinduistickej tradície: (…)bohovia aj ľudia sú iba sny Brahmu a zmiznú, keď sa Brahma prebudí.

- 113

  Považovať mytologické príbehy za tak trochu trafené príbehy neznamená popierať, že môžu trafiť do čierneho. Sú to vlastne príbehy, ktoré človek rozpráva sám sebe a ktoré môžu obsahovať pravdu. Mytológia je skrátka prejavom poetickej stránky ľudstva. Je to zvláštne, ale dnes sa akosi zabúda, že mýtus je dielom predstavivosti, a že je teda umeleckým dielom. Vytvoriť ho môže iba človek s dušou básnika. A kriticky ho môže posúdiť zase len človek s dušou básnika. A ľudový pôvod a charakter týchto legiend dokazuje, že na svete je viac ľudí poetických ako ľudí nepoetických. (…) Pokiaľ nebudeme mytológiu chápať poeticky, nebudeme ju chápať vôbec.

- 118

  Často počúvame, že pohanská mytológia bola personifikáciou prírodných síl. V istom zmysle je to pravda, ale je to veľmi neuspokojivé vysvetlenie; pretože predpokladá, že tie sily sú abstrakcie a že ich zosobňovanie je umelé. Mýty nie sú alegórie. Prírodné sily, ktorými sa mytológia zaoberá, nie sú v tomto prípade abstrakciami. Nie je napríklad žiadny boh gravitácie. Môže byť duch vodopádu; ale nie čistého padania, a už vôbec nie duch obyčajnej vody. Nedochádza tu k tomu, že dáme osobu niečomu neosobnému.

- 120

  Básnik cíti tajomstvo konkrétneho lesa; nie tajomstvo vedy o zalesňovaní krajiny alebo tajomstvo štátnej správy lesného hospodárstva.

- 123

  (…) Pre vzdušné zámky (…) neexistujú žiadne pravidlá architektúry.

- 125

  Prostoduchí sekularisti stále hovoria, akoby cirkev zaviedla akúsi schizmu medzi rozum a náboženstvo. Cirkev bola v skutočnosti prvá, ktorá sa v dejinách pokúsila rozum a náboženstvo skombinovať. Nikdy predtým nebola medzi kňazmi a filozofmi taká jednota.

- 136

(…) Tí, ktorí kritizujú (…) našu (…) civilizáciu (mimochodom, vždy kritizujú len túto civilizáciu, vďaka ktorej sú civilizovaní), nielenže si konajú svoju povinnosť a odsudzujú jej zločiny, ale majú tak trochu zvláštny zvyk za každú cenu idealizovať jej obete. Vždy vychádzajú z predpokladu, že pred príchodom európskej civilizácie bol všade na svete Eden.

- 150

(…) Kastový systém starovekej Indie (…) možno mal niektoré praktické výhody cechového systému stredovekej Európy. Ale je v protiklade nielen s kresťanskou demokraciou, ale aj s každým extrémnym typom kresťanskej aristokracie, pretože úplne vážne stotožňuje spoločenskú nadradenosť s duchovnou nadradenosťou. To ho nielenže fundamentálne oddeľuje od bratstva s kresťanstvom, ale ponecháva ho stáť ako osamelú a terasovitú horu pýchy medzi relatívne egalitárskymi rovinami islamu aj Číny.

- 151

[Budha] navrhol spôsob, ako uniknúť z celého toho kolobehu utrpenia; a to jednoducho tým, že sa zbavíme ilúzie zvanej túžba. Určite to však nebola rada, že lepšie dosiahneme to, čo chceme, tým, že na istý čas ovládneme svoju nedočkavosť, alebo že si máme počkať, kým to dostaneme lepším spôsobom v lepšom svete. Bola to jednoducho rada radikálne to prestať chcieť. Keby si človek konečne uvedomil, že vlastne neexistuje žiadna realita, že všetko vrátane jeho duše sa každým okamihom rozpadá, vyhne sa sklamaniu a nebude podliehať zmene; skrátka, bude existovať (ak sa tu vôbec dá hovoriť o existencii) v akejsi extáze ľahostajnosti. Budhisti to nazývajú blahoslavenstvom a my sa nebudeme zdržovať tým, aby sme im to vyvracali; pre nás sa to na nerozoznanie podobá zúfalstvu. Ja napríklad nechápem, prečo by sa takéto budhistické umŕtvovanie nemalo vzťahovať okrem tých najsebeckejších túžob aj na tie najdobroprajnejšie. Sám Budha, Pán zľutovania, vlastne ľutoval ľudí skôr preto, že žijú, než preto, že umierajú.

- 152

Bude to znieť ako vtip, ale celá náboženská história je vlastne len vzorom vytvoreným z krížikov a núl. No keď hovorím o nule, nemyslím tým „nič“, ale len veci, ktoré sú nekonkrétne v porovnaní s konkrétnym tvarom kríža. A hoci ten symbol je, samozrejme, len náhodný, je to zároveň náhoda, ktorá sa zhoduje s našou teóriou. Myseľ Ázie sa dá skutočne reprezentovať pomocou okrúhlej nuly, alebo ak už nie číslicou, tak aspoň kruhom. Veľký ázijský symbol hada, ktorý si požiera svoj vlastný chvost, je dokonalým obrazom určitej idey jednoty a kolobehu, ktorý naozaj patrí k východným filozofiám a náboženstvám. Je to naozaj krivka, ktorá na jednej strane zahŕňa všetko a na druhej strane k ničomu nedospeje. V tomto zmysle skutočne priznáva alebo sa skôr chvastá, že každá jej argumentácia sa končí tam, kde sa začala. A hoci je to len symbol, vidíme, aký vynikajúci zmysel pre symboliku vyprodukoval k nemu paralelný symbol Budhovho kolesa nazývaného svastika. Kríž je vec, ktorá je pravouhlá a smelo ukazuje opačnými smermi; a svastika je to isté v samotnom akte premeny na uzavretú krivku. Tento pokrivený kríž je vlastne kríž, ktorý sa premieňa na koleso.

- 153

Kresťanstvo sa skutočne dovoláva pevnej pravdy mimo seba; niečoho, čo je mimo nás a zároveň je to nekonečné. Vyhlasuje, že veci fakt existujú alebo, inými slovami, že veci sú skutočne veci. V tomto je kresťanstvo zajedno so zdravým rozumom.

- 155

Materialistická teória dejín, ktorá tvrdí, že všetka politika a etika sú vyjadrením ekonomiky, je vlastne veľmi jednoduchý podfuk. Spočíva v tom, že sa stotožnia podmienky potrebné pre život s normálnymi životnými činnosťami, pričom tieto dve veci sú čosi úplne iné. Je to ako tvrdiť, že keďže človek dokáže kráčať len na dvoch nohách, nikdy nekráča z iného dôvodu, len aby si nakúpil topánky a pančuchy.

- 155

Na rozdiel od teórií, ktoré sa snažia príbeh človeka urobiť čisto ekonomickým, zdravý rozum nám hovorí, že príbeh sa začína až tam, kde sa končia motívy typické pre kravy a ovce.

- 173

Pesimizmus neznamená byť unavený zlom, ale byť unavený dobrom. Zúfalstvo nie je byť otrávený utr-

pením, ale byť otrávený radosťou. Spoločnosť začína upadať vtedy, keď z takého či onakého dôvodu dobré veci už v tejto spoločnosti nefungujú; keď jedlo nezasycuje, keď lieky neliečia, keď jej požehnania odmietajú požehnávať.

- 190

  (…) Sme psychologickí kresťania, a to aj vtedy, keď už nie sme teologickí kresťania.

- 190

  Všemohúcnosť a bezmocnosť, božstvo a detstvo, táto kombinácia kontrastov skutočne vytvára akýsi epigram, ktorý ani milión opakovaní nedokáže premeniť na otrepanú frázu. Je len rozumné nazvať ho unikátom. Betlehem je rozhodne miesto, kde sa stretávajú extrémy.

- 198

  Je isté, že Akvinský rozumel väčšine logických častí Aristotela; je totálne nepravdepodobné, že by Aristoteles rozumel väčšine mystických častí Akvinského.

- 198

  (…) Teozofi budujú panteón; ale je to len panteón pre panteistov. Zvolávajú parlament náboženstiev ako formu zjednotenia národov; ale je to len zjednotenie snobov. A vlastne často pri tom zabúdajú, že presne takýto panteón bol založený pred dvetisíc rokmi na pobreží Stredozemného mora; a kresťania boli pozvaní, aby vztýčili podobizeň Ježiša bok po boku s podobizňou Jupitera, Mitru, Osirisa, Attisa či Amona. Kresťania to odmietli. A to bol zlom v dejinách.

  Keby kresťania hodili Ježiša do tohto spoločného vedra medzinárodných náboženských pomyjí, svet by bol určite metaforicky aj doslovne v kýbli. Všetci by sme skončili ako jednoliata vlažná masa kozmopolitnej skazenosti, v ktorej sa už rozpúšťali všetky mýty a mystériá sveta. Vďaka rozhodnosti prvej Cirkvi tomu svet unikol takpovediac o chlp. (…)

- 205

  Budhizmus môže vyhlasovať, že je rovnako mystický ako kresťanstvo; ani by mu však nenapadlo tvrdiť, že je rovnako bojovný. Islam môže vyhlasovať, že je rovnako bojovný ako kresťanstvo; ani by mu však nenapadlo tvrdiť, že je rovnako metafyzický a premyslený. Konfucianizmus môže vyhlasovať, že rovnako ako kresťanstvo uspokojuje potrebu filozofov týkajúcu sa poriadku a rozumu; ani by mu však nenapadlo tvrdiť, že rovnako ako kresťanstvo uspokojuje imaginatívnu potrebu mystikov týkajúcu sa zázrakov a sviatostí a posvätenia konkrétnych vecí.

- 214

  Keby sme (…) reportáže evanjelií brali ako niečo, č o je také nové ako novinové reportáže, určite by nás miatli (a možno by nás dokonca vystrašili) oveľa viac, ako keď ich čítame takpovediac skultivované historickým kresťanstvom.

- 215

  (…) Kristus evanjelií by sa nám v skutočnosti mohol zdať čudesnejší a hrozivejší, než sa nám zdá Kristus v podaní Cirkvi.

- 216

  (…) Nech je pravdou čokoľvek iné, vôbec nie je pravdou, že výroky Ježiša z Nazareta sa hodili na jeho dobu, ale už sa nehodia na našu. Obraz o tom, ako sa jeho výroky hodili do jeho doby, si ostatne môžeme urobiť podľa toho, ako nakoniec pochodil u svojich súčasníkov.

  Môžeme to aj obrátiť a povedať, že ak máme Kristov príbeh považovať za čisto ľudský a historický, je zvláštne, ako málo sa zaznamenané slová Krista vzťahujú na jeho dobu. Nemám na mysli detaily toho obdobia; každý človek vie, aké sú prchavé. Myslím tým isté zásady, ktoré aj ten najmúdrejší človek nejasne považuje za večné.

- 217

[Kristus] nikdy nepoužil ani jedinú frázu, ktorá by jeho filozofiu urobila závislou od samotnej existencie spoločenského zriadenia, v ktorom žil. Hovoril ako niekto, kto si uvedomuje, že všetko je pominuteľné, vrátane vecí, ktoré Aristoteles považoval za večné. Rímske impérium bolo počas jeho života už dávno známe ako orbis terrarum, čo je synonymum sveta. On však svoju morálku nikdy neurobil závislou od existencie rímskeho impéria a dokonca ani od existencie sveta. „Nebo a zem sa pominú, ale moje slová sa nepominú."

- 223

(…) V celom jazyku a literatúre asi nie je nič také dokonalé ako použitie (…) stupňovania v podobenstve o poľných ľaliách; kde Ježiš akoby najskôr vezme do ruky jeden drobný kvietok a upozorní na jeho jednoduchosť a dokonca bezmocnosť; potom ho odrazu v plamenných farbách zveličí na všetky paláce a šiatre patriace istému legendárnemu menu a symbolu národnej slávy a potom ho tretím neočakávaným gestom nechá zvädnúť a scvrknúť v takmer nič, keď ho akoby odhodí a povie: „Keď teda Boh takto oblieka trávu na poli, ktorá dnes je a zajtra ju hodia do pece, či neoblečie oveľa skôr vás, vy maloverní?". Je to, akoby jediným mávnutím ruky postavil akúsi dobrú babylonskú vežu siahajúcu až do neba, z ktorej vidíme človeka vyzdvihnutého tromi nekonečnami nad všetky ostatné veci pomocou hviezdneho rebríka ľahkej logiky a svižnej predstavivosti.

Už len z literárneho hľadiska je tento krátky text väčším majstrovským dielom než väčšina majstrovských diel v knižniciach a toto majstrovské dielo, zdá sa, Kristus vyslovil len tak ako človek, ktorý si sedí na lúke a odtrhne lúčny kvietok! Navyše, z čisto literárneho hľadiska, už len používanie takéhoto niekoľkostupňového porovnávania svedčí o tom, že tu ide o čosi vyššie než nejaké jednoduché učenie vidieckej či komunálnej etiky. Nič tak nenaznačuje bystrú a v pravom zmysle nadpriemernú myseľ ako táto schopnosť porovnávať nižšiu vec s vyššou a tú vyššiu vec s ešte vyššou; schopnosť myslieť súčasne v troch rovinách. Nič nevyžaduje onen zriedkavý dar múdrosti tak veľmi ako povedzme poznanie, že občan je dôležitejší než otrok, ale že duša každého človeka je predsa len nekonečne dôležitejšia než občan či štát.

- 251

Cirkevné odsúdenie raných heretikov je v súčasnosti odsudzované ako čosi, čo bolo zo strany prvých kresťanov vyslovene úzkoprsé a obmedzené; v skutočnosti však presne toto odsúdenie dokazuje, že Cirkev mala od začiatku v úmysle byť bratská a široká. Dokazuje, že tí primitívni obmedzení katolíci (presne v tom zmysle, čo to slovo znamená) sa obzvlášť dychtivo snažili svetu vysvetliť, že na rozdiel od ostatných východných kultov nepovažujú človeka za totálne odporného, že nepovažujú život za nevyliečiteľne mizerný, že nepovažujú manželstvo za hriech a splodenie za tragédiu.

- 262

Historicky povedané, islam je najväčšou východnou herézou kresťanstva.

- 269

Keby Cirkev bojujúca nepochodovala, celé ľudstvo by prešľapovalo na mieste. Keby Cirkev bojujúca nezniesla disciplínu, všetci ľudia by museli znášať otroctvo.

- 281

Je pravda, že ľudské kresťanstvo vo svojej nevyhnutnej ľudskej slabosti sa naozaj niekedy až príliš snúbilo s mocnosťami sveta; ale ak sa aj zasnúbilo, vždy aj ovdovelo. Je čudne nesmrteľným typom vdovy.